

vály), je věnována podstatná část díla; v ní je také vlastní hodnota monografie. Autor však tuto materiálovou pasáž doplnil i základní analýzou pohřebního ritu a rámcovou typologií keramiky, bronzových, železných, kostěných a parohových předmětů.

Závěrem resuméje datování pohřebiště. Jen nepatrné počty hrobů patří mladší době bronzové nebo halštatské; těžiště nekropole spočívá v HB, kdy jsou zde zastoupeny střední, mladší a pozdní vývojové stupně podolské kultury s nezanedbatelnou příměsí slezských keramických tvarů. Přítomnost slezské keramiky vysvětluje J. Říhový jednak blízkostí hraniční zóny lužického a středodunajského okruhu, jednak faktem pronikání lužického lidu právě v mladší fázi HB k jihu.

Recenzovaný svazek se jistě stane základním doplňkem knihovny všech specialistů studia popelnicových polí. Autor pak jistě tuto v podstatě materiálovou práci záhy doplní historickou analýzou moravské podolské kultury v nejšířším středodunajském kontextu.

Vladimír Podborský

Pamětník Muzeum Miedzi I. Legnica 1982, 271 str., početná vyobrazení v textu.

Jako první svazek „Památníku Muzea mědi“ vyšla v jubilejním roce 20. výročí založení muzea a 25. výročí objevu měděných ložisek legnicko-glogovského kraje první část materiálů z mezinárodní konference „Metalurgie mědi a bronzů ve II. — polovině I. tisíciletí př. n. l. ve střední Evropě“ (Legnica 13.—17. 11. 1979). Sborník přináší — v redakci Zb. Bukovského — celkem 18 statí polských specialistů; druhá část materiálů (především zahraničních badatelů) bude podle propozic organizátora celé akce Zb. Bukovského otištěna ve 27. čísle časopisu Archeologia Polska.

Sborník otevírá závazná stať Zb. Bukovského, resumující dosavadní terénní výzkumy kovolitecké osady lužického lidu v Grzybianech, woj. Legnica, o nichž autor již referoval na řadě mezinárodních setkání a v tisku. Ze tří horizontů (HB, HC—D) poloostrovní osady na jezeře Koskowickém je nejdůležitější odkryv prostorné kovolitecké dílny, rozkládající se na ploše přes 120 m² (v textu německého resumé je uvedena plocha 90—100 m²), související s II. horizontem osady (HC). Vedle dokladů vyslovené metalurgické činnosti (přes 1 500 zloмок kadlubů, tavicí kelímky, nálevní lžice, dýzny, modely, polotovary, ciselérské parohové kladívko) jsou tu zveřejněny i důležité doklady dřevěných komunikačních konstrukcí osady (kulatinou dlážděná cesta, víceřadý vlnolam, zbytky dřevěného mostu atd.) a památky zemědělské činnosti (parohové háky, motky a krojidlo pluhu, zuhelnatělá pšenice, ječmen, mák, lískové ořechy a žaludy). Autor považuje lokalitu za centrum kovovýroby a obchodu, ležící na předpokládané obchodní trase ze Slezska přes Kladskou kotlinu do východních Čech. Nezanedbatelný je poukaz na možnost těžby místních ložisek měděné rudy u Złotoryji (asi 20 km jižně Grzybian).

K úvodnímu referátu se tématicky váží i další dva příspěvky zabývající se technickými otázkami kovolitecké dílny v Grzybianech. L. Gajewski se vrací k charakteristice této pracovní (její, patrně přestřešenou, plochu tvaru oválu odhaduje na 120—150 m²) a soudí na možnou těžbu měděné rudy pro tuto dílnu v okolí Bolesławiec, Nowego Kościola a Złotoryji, zatímco cín měl být získáván z Maďarska a sev. Čech. — Zd. Hensel pak publikuje některé výsledky spektrografických, termických, termogravimetrických a rentgenových analýz vybraných předmětů z Grzybian.

Dalším příspěvkem základní povahy je bohatě ilustrovaná stať M. Gedla o dějinách barevné metalurgie v době bronzové v Polsku. Po přehledu hlavních metalogenních oblastí Evropy (únětické, resp. úněticko-straubinské centrum, maďarsko-sedmíhradské centrum, alpské centrum; přísná časová následnost uvedených těžebních provincií ovšem nesmí být chápána absolutně: např. maďarsko-sedmíhradská zóna — termín je volen dosti nevhodně — má jistě starší kořeny než únětická; škoda také, že k důležité mapce evropských ložisek barevných rud (obr. 1) nejsou uvedeny bližší podrobnosti) podává autor výstižný nástin vývoje metalurgie bronzů v PLR od starší doby bronzové po HD. O těžbě měděných rud v Polsku samém M. Gedl pochybuje; surovinu získával i lužický lid zřejmě z jihu. V mladé době bronzové se — podle výskytu licích forem — ostře rýsuje metalurgická zóna při horní a střední Odře (hroby „slevačů“ z Legnice a okolí); v HC se slevačská činnost koncentruje často v „hradech“ biskupínského typu v povodí řeky Noteče a v HD vzniklo významné metalurgické centrum na Kujavách, které exportovalo až do Švédska a Dánska. Důležitý je soupis a dobrá vyobrazení četných kadlubů z území PLR.

Gedlův obecný přehled vhodně doplňuje stať B. Gedigy o metalurgii lužického lidu ve Slezsku. Kromě publikace dalších licích forem se autor vyslovuje rovněž k otázce možné exploatace měděných a cínových rud ve Slezsku; i když přímých dokladů těžby zatím není ve Slezsku jediná část PLR, kde lužický lid mohl využívat domácí surovinovou základnu. Stran organizace slevačského „řemesla“ soudí B. Gediga na samostatnou profesi kovolitců a na vznik soukromého vla-

stnictví lитеckých pracovních nástrojů. Vcelku pak se přiklání k myšlence existence menších, rozptýlených sléváren (značná je jejich koncentrace v povodí Šlęzy a Kaczavy), ale objevy v Grzybiach ukázaly i na výskyt větších metalurgických center.

Na reálnou možnost těžby barevných rud, zvl. olovené, v rudonosných dolomitech Slezsko-Krakovské vrchoviny na přelomu doby bronzové a železné poukázala v důležitě stati E. Szydlowska. Vycházejíc z geologických (dostupná rudonosná pásma dlouhá až 80 km) i archeologických faktů (3 lokality lužické kultury stupně HC s nálezky oloveného šperku) vyslovuje předpoklad exploatace olovené rudy lužickým lidem čenstochovsko-glivické podskupiny v okolí Olkusza a Bytomi, jejíž stopy zřejmě zničila intenzivní těžba středověká.

Mozaika dalších příspěvků má zhruba trojí charakter:

Tři statě se týkají počátků výroby kovových předmětů; A. Kempisty se zaměřil na metalurgii mědi ve šňurových a epišňurových skupinách severně Karpat, J. Machnik na počátky výroby kovových předmětů v jihovýchodním Polsku a W. Sarnowska na problémy výroby a směny bronzů I. per. br. v Polsku.

Další čtyři referáty podávají přehled bronzové metalurgie lužického lidu v určitých regionech; A. Kolodziejski v oblasti středního Poodří, J. Ostojza-Zagórski v severovýchodním Velkopolsku a na Kujavách, L. J. Łuka v kultuře východopomořské a J. Dąbrowski na severovýchodním území PLR. Autoři tu vesměs poukazují na fakt místního dynamického (být třeba ve srovnání s jihem PLR opožděného) rozvoje barevné metalurgie, která si — kromě toho, že přejímá základní lužický sortiment — vytváří i četné originální formy výrobků. Velmi konkrétně na tuto skutečnost poukazuje L. J. Łuka v případě východních Pomořan, kde bronzová metalurgie přežívá dlouho do halštatu a kde je možno pozorovat rozmístění slevačských dílen v přibližném pásu, což snad souvisí i s místní těžbou jantaru jako možné protihodnoty za bronzovou surovinu. V severních oblastech pak je v metalurgii patrný i silný vliv nordický. Jak dokládá J. Dąbrowski nejsou ani v okrajových lužických skupinách vzácné legatury mědi s cínem, antimonem a olovem a i v těchto terénech je třeba předpokládat funkci profesionálních kovovýrobců, pracujících pro obchodní síť.

4 další příspěvky publikují doklady metalurgické aktivity na jednotlivých lokalitách; tak J. Fogel pojednává o slévárně bronzů na poloostrovním sídlišti lužického lidu v Bninie (voj. Poznaň), J. Michalski o dílně v Zawadzie (voj. Tarnobrzeg), J. T. Podgórski o metalurgickém pracovišti v Juszkowie (voj. Gdaňsk) a W. Waluś o dvou slévárenských dílnách ze sídliště lidu západobaltských kurhanů v Tartawkach v suvalském vojevodství. — I tyto příspěvky nejsou pojímány z úzce místního hlediska, nýbrž mají obecnější dopad. Tak např. J. Fogel spojuje rozvoj metalurgie v bñinské osadě na počátku doby halštatské s reaktivací jantarové cesty vedoucí v dosahu sídliště, J. Michalski ilustruje objevenou dílnou v Zawadzie rozvinutou metalurgii tarnobřežské skupiny lužické kultury (bez významu tu nejsou ani početná data C₁₄ lodžské radiometrické laboratoře) a A. Waluś přináší kromě výsledků spektrálních analýz také doklady vlivů lužické metalurgie do severovýchodního sousedství (velké počty zlomků kadlubů z dílen v Tartawkach — 300 + 250 kusů — svědčí o intenzivní specializované kovovýrobě ještě v HD).

Závěrečná stať T. Malinowského o hrobech „kovolitic“ lužické kultury v Polsku přináší shrnutí těchto vzácných dokladů specializované profese ve III. a V. per. br. a v době halštatské — i s nálezovou dokumentací. Jak ukazuje mapka (obr. 17) hroby kovoliticů se soustřeďují v horním a středním Poodří, ale podle autora bude jejich rozptýl asi obecnější poté, až se podaří všechny tyto pohřby důsledně identifikovat.

Recenzovaný sborník je třeba vysoce ocenit, stejně jako konání samotné konference. Poprvé tu byly soustředěny konkrétní doklady barevné metalurgie v rozpětí téměř celé doby bronzové (pouze II. per. br. je zastoupena málo) a halštatské z polského území; na závidu není ani skutečnost, že se některé příspěvky poněkud překrývají (v rámci konference je hodnocení téhož jevu různými autory dokonce vitanou metodou syntetického nazírání). Množství shromážděných dokladů pak umožnilo dospět až k některým ryze historickým úvahám o profesionalizaci výroby kovových předmětů, tj. o počínající druhé společenské dělbě práce (jakkoli tento pojem použit nebyl). Svazek se zcela jistě stane pramenem trvalé hodnoty, v mnohém snad i mezníkem v tomto oboru rozvíjející se „průmyslové“ archeologie. Zahraniční čtenář by snad napříště mohl požadovat, aby se věnovala větší korektorská péče textům německých resumé.

Vladimír Podborský

Libuše Jansová, *O počátcích laténské fortifikace v Čechách*. Studie AÚ ČSAV v Brně, XI/1, Praha 1983, 124 stran, 8 tabulek, 33 obrázků, 3 přílohy.

Studium otázek fortifikačních systémů pravěkých hradišť zůstává i v současné době předmětem zájmu archeologického bádání. Zvláště markantně můžeme sledovat tuto skutečnost při vý-